

nun taslağı yayımlanmıştır (1970-1981 yılları arasında *Mecelletü'l-Ezher*'de çıkan siyasî içerikli yazılar için bk. Hilal Görgün, *Die Politische Rolle der Azhar in der Sadat aera [1970-1981]*, İstanbul 1998).

Derginin editörlüğünü yapanlar arasında Muhammed Hıdır Hüseyin, M. Ferîd Vecdî, Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Muhibbüddin el-Hatîb, Muhammed Arefe, Abdülatîf es-Sübkî, Abdurrahman İsâ, Abdürrahim Fevde, Abdülvedûd Şelebî, Muhammed Sâbir el-Berdisî ve Abdülmütî Beyyûmî gibi Ezher ulemâsı bulunmaktadır.

Başından beri Meşyehatü'l-Ezher tarafından çıkarılan dergiyi Muharrem 1392 (Şubat 1972) tarihinden itibaren Ezher'in önemli komisyonlarından biri olan Mecmau'l-buhûsî'l-İslâmiyye neşretmeye başlamıştır. 2003 yılı içinde derginin 76. cildine ait sayılar yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

W. C. Smith, *The Azhar Journal-Survey and Critique* (doktora tezi, 1948), Princeton University; a.mlf., *Islam in Modern History*, London 1957, s. 122-156; M. Mansûr Mahmûd Heybe, *eş-Şihâfetü'l-İslâmiyye fi Mısır beyne 'Abdîn-nâşir ve's-Sâdât: 1952-1981*, Mansûre 1410/1990, s. 157-177; Sâmî Abdülazîz el-Kûmî, *eş-Şihâfetü'l-İslâmiyye fi Mısır fi'l-karni't-tâsi'* 'aşer, Mansûre 1413/1992, tür.yer.; Enver el-Cündî, *Mevsû'atü târihi's-şihâfetü'l-İslâmiyye hîlâle'l-karni'r-râbi'* 'aşer, [baskı yeri yok] 1986 (Dârü'l-ensâr), tür.yer.; Hilal Görgün, *Die Politische Rolle der Azhar in der Sadat aera (1970-1981)*, İstanbul 1998, tür.yer.; Mahmûd eş-Şarkâvî, "Re'y fi Mecelletü'l-Ezher", *er-Risâle*, XIV/684, Kahire 1946, s. 1039-1040; "el-Lâ'ihâtü'd-dâhiliyye li-Mecelletü'l-Ezher", a.e., s. 1069.

MUHAMMED HARB

MECELLETÜ'İ-MECMAİ'İ-İLMİYYİ'İ-ARABİ

(Mecellelthe macejme el-ilmî el-erabî)

Suriye Arap Dil Kurumu'nun (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye)

yayım organı olan

Mecelletü Mecma'i'l-lugati'l-Arabiyye dergisinin ilk adı

(bk. MECMAU'İ-LUGATİ'İ-ARABİYYE).

MECELLETÜ

MECMAİ'İ-LUGATİ'İ-ARABİYYE

(Mecellelthe macejme el-luğa el-erabîyye)

Suriye, Mısır

ve Ürdün Arap dil kurumlarının (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye)

yayım organları olan dergilerin ortak adı

(bk. MECMAU'İ-LUGATİ'İ-ARABİYYE).

MECELLETÜ'n-NİSÂB
(Mecellelthe nısâb)

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin'in (ö. 1202/1787)

Türk-İslâm meşhurlarına dair Arapça biyografi eseri.

Tam adı *Mecelletü'n-nişâb fi'n-nisebi ve'l-künâ ve'l-elkâb*'dir. Müellifin biyografi alanındaki teliflerinin en önemlisi olan eser, Türk-İslâm dünyasının meşhur şahsiyetlerinden pek çoğunun kısa hal tercümesini lakap, künye ve mahlasları esas alınmak suretiyle bir araya getiren bir başvuru kitabıdır. İçinde ayrıca kendi hayatı ve eserleri hakkında bizzat müellif tarafından verilmiş önemli bilgiler bulunmaktadır. *Mecelletü'n-nişâb*'da dinî, edebî, tasavvufî konulara açıklık getirebilecek değerde mâlûmat yer alır. Fakat asıl önemli olan, biyografilerde verilen doğum ve ölüm tarihlerinin müellifin ciddi tahkikleriyle tesbit edilmiş olmasıdır.

Mecelletü'n-nişâb, Kâtib Çelebi'nin *Süllemü'l-vüşûl*'üne zeyil olmak üzere kaleme alınmışsa da ondan daha tam ve

zengin oluşu bakımından bir üstünlük taşır. Bu alanda başta gelen bir telif olarak Sem'ânî (ö. 562/1167) sekiz ciltlik *el-En-sâb*'ı yazmış, daha sonra İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) bunu üç cilt halinde özetleyerek *el-Lübâb*'ı meydana getirmiştir. Celâleddin es-Süyûtî (ö. 911/1505), İbnü'l-Esîr'in kitabını kendi ulaştığı bilgilerle (istidrak) birlikte *Lübbü'l-Lübâb* adıyla telhis etmiştir. Kâtib Çelebi de (ö. 1067/1657) *Lübbü'l-Lübâb*'a bazı ilâveler yaparak *Süllemü'l-vüşûl*'ü meydana getirmiş, ancak eserini tamamlayamadan ölmüştür. Müstakimzâde, Kâtib Çelebi'nin istidrakleriyle kendi istidraklerini birleştirmek suretiyle *Mecelletü'n-nişâb*'ı meydana getirmiştir.

350'den fazla kaynaktan yararlanılarak hazırlanan *Mecelletü'n-nişâb* 6 Ramazan 1175'te (31 Mart 1762) tamamlanmıştır. Eserin bilinen yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde olup (Hâlet Efendi, nr. 628) nüsha müellifin ölümünden sekiz yıl sonra istinsah edilmiştir. İbnülemin Mahmud Kemal, *Mecelletü'n-nişâb*'ın müellif hattıyla ve dağınık vaziyetteki nüshasına vaktiyle sahafarda rast-

Mecelletü'n-nişâb'ın zahriyesi (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628)

lamış, bundan eline geçirebildiği sayfalarından birinin fotoğrafını yayımlamıştır.

Arap alfabesine göre düzenlenen eserlerde hareketlerde fetha, zamme ve kesre sırası takip edilmiştir. Ayrıca doğru okunabilmesi için bazı isimler hareketlenmiştir. Ele alınan hal tercümelerinin belirtilen bab taksimi dışında meslek, mezhep ve zaman bakımından bir tasnif gözetilmeyerek sadece lakap, künye ve nisbelere göre bir araya getirildiği *Mecelletü'n-nişâb* bu özelliğiyle İslâm âleminin genel biyografi eserleri arasında yer almaktadır. Eser kısa cümlelerle kurulmuş kolayca anlaşılabilen bir ifadeye sahiptir.

Mecelletü'n-nişâb, her biri alfabe sırasına göre düzenlenmiş üç bölümden meydana gelmektedir. 1. "İbnü Fülân" tasnifli bölüm. "İbnü fülân" (falanın oğlu) diye meşhur olmuş şahsiyetlerin yer aldığı bölümde 1702 hal tercümesi bulunmaktadır. İbnü fülân terkibi aslında künye ifade ederse de burada künyeler bölümünden ayrı olarak ele alınmıştır. 2. Künyeler bölümü. "Ebû fülân" (falanın babası) diye meşhur olmuş kimselerin hal tercümelerini ihtiva etmektedir. Burada da toplam 1137 hal tercümesi maddesi yer alır. 3. Nisbeler bölümü. *Mecelletü'n-nişâb*'in en geniş kısmını teşkil etmektedir. Buradaki nisbeler önce ilk harflerine göre bablara ayrılmış, her babdaki nisbeler kendi arasında alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu bölümde lakaplar ve mahlaslar yer aldığı gibi kültür tarihi bakımından önemli eserlerin adları da kaydedilmiştir. Tamamı 9671 maddeden oluşan eser üzerinde Ahmet Yılmaz bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628; a.mlf., *Tuhfe*, neşredenin önsözü, s. 59-61; *Osmanlı Müellifleri*, I, 168; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 405; *İzâhu'l-meknûn*, II, 432; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1984, I, 416; Ahmet Yılmaz, *Müstakimzâde Süleyman Sadeddin: Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-Nişâb*'ı (doktora tezi 1991), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 170-252; Ali Cânib [Yöntem], "Hattatlık ve Türkler", *HM*, sy. 54 (1927), s. 22.

AHMET YILMAZ

MECİD (المجيد)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "asil, şerefli ve seçkin olmak" anlamındaki mecd (mecâde) kökünden türeyen mecd "asil, şerefli, cömert olan" demektir. Aynı kökten türeyen mâcid de

bu mânaya gelmekle birlikte sıfat-ı müşebbehe olan mecd'in daha zengin içerikli olduğu kabul edilir. Mecid ve bununla birlikte esmâ-i hüsnâ listesinde yer alan mâcid Allah'a nisbet edildiğinde "yetkinliğin karşıtı olan her türlü nitelikten münezze, lutuf ve ikramı bol" anlamına gelir. Dilciler, mecd kökünün temel mânasının bolluk ve genişlikten ibaret olduğunu söylerler (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mcd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mcd" md.; *Zeccâc*, s. 53). Buna göre belirtilen anlamların zengin ve derin içerikli (mübalağalı) olması gerekir.

Mecd kavramı Kur'an-ı Kerim'de sadece mecd şeklinde dört âyette yer almaktadır. Bunların ikisi "çok şerefli" mânasıyla Kur'an'ın sıfatı durumundadır (Kâf 50/1; el-Burûc 85/21), biri Allah'a izâfe edilmiş (Hûd 11/73), biri de kıraat imamlarının farklı anlayış ve okuyuşlarına bağlı olarak ya zât-ı ilâhiyenin veya arşın sıfatı olmuştur (el-Burûc 85/15). Taberî, her iki anlayışın taraftarlarını zikrettiikten sonra ikisinin de anlam bakımından mümkün olduğunu belirtmiş (*Câmi'u'l-beyân*, XXX, 174), kıraat âlimi Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ise iki okuyuşta da mecd'in Allah'a nisbetinin gramer açısından imkân dahilinde bulunduğunu söylemiştir (*İthâfû fuzalâ'i'l-beşer*, s. 436). Ancak sözü edilen âyetin, içinde yer aldığı âyetler bağlamında incelendiği takdirde zât-ı ilâhiyeye sıfat olduğunu kabul etmek daha isabetli görünmektedir.

Mecd ve mâcid hem İbn Mâce hem Tirmizî'nin naklettiği doksan dokuz esmâ-i hüsnâ listesinde yer almıştır ("Du'â", 10; "Da'avât", 82). Bunun dışında çok sayıda hadis rivayetinde her iki isim de zikredilmiş, özellikle namazlarda selâmdan önce okunan ve "hamîdün mecd" isimleriyle sona eren "Allahümme salî", "Allahümme bârik" metinleri *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "mcd" md.). Bu rivayetlerde Cenâb-ı Hak bir kutsî hadiste zâtını mecd kavramıyla nitelediği gibi Hz. Peygamber'in dua ve niyazlarında geçen birçok mecd nitelemesi de (temcid) tekrarlanmıştır. Ebû'l-Bekâ temcidin (zât-ı ilâhiyeyi mecd kavramıyla niteleme) "lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh" (bütün güç ve kudret Allah'a aittir) ifadesinden ibaret olduğunu söylemiştir (*el-Külliyât*, s. 870). Resûlullah'ın gece namazının arkasından okuduğu duanın tenzih nitelemeleriyle şekillenen son cümleleri şöyledir: "Allahım! Bizi doğru yola kılavuzluk eden

ve onu fiilen izleyen, hak yoldan sapmayan ve saptırmayan, dostlarının barışık ve düşmanlarına dargın olan kimseler grubuna kat. Güç ve kudret ridâsına bürünüp bunu yaratıklara beyan eden, mecd ve şerefle vasıflanıp yücelen, tesbih ve tenzih yegâne lâıyk olan, lutuf, ihsan, mecd, kerem ve azamet sahibi Allahım! Seni yüceltir, seni her türlü eksiklikten tenzih ederim" (Tirmizî, "Da'avât", 30). Mâcid isminin kerem, azamet ve bol lutuf mânasını pekiştirdiği kabul edilir.

Genellikle âlimler, mecd ismini Allah Teâlâ'nın zâtına ve sıfatlarına yönelik olmak üzere iki açıdan yorumlamışlardır. Zâta yönelik yorum O'nu acz ve eksiklikten, yani yaratılmışlık özelliklerinden berî ve münezze tutmayı, fiillerine yönelik yorum da lutuf ve ihsanının çok olduğunu belirtmeyi amaçlamıştır. Bunların ikisi de zât-ı ilâhiyeyi yetkin sıfatlarla niteleme noktasında birleşir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre tenzih yöntemi kemal ifade etmesi açısından ispat yönteminden daha kapsamlıdır. Çünkü kişinin olumlu özelliklere sahip olmakla birlikte bazı kusurlar taşınması mümkündür. Buna karşılık olumsuz niteliklerden uzak bulunan bir kimsede bunların karşıtlarını oluşturan meziyetler mevcut olur (*el-Emedü'l-aşkâ*, vr. 41^a). Abdülkerim el-Kuşeyrî Allah'ın insanlara lutfettiği, fakat çok kimsenin farkına varmadığı nimetlerden birinin de inanmış kalplerini hali üzere devam ettirip hayatlarında geçirdikleri zamanları bozucu unsurlardan arındırmasıdır. İnsanların tâbi tutulduğu en büyük imtihan ise sevgi odaklarının çeşitli alternatiflere açık bulunmasıdır (*et-Taḥbîr*, s. 66).

Mecd zâtî-tenzihî bir isim olarak düşünülmediği takdirde alî, azîm, celîl, müteâlî; fiilî bir sıfat konumunda görülmesi halinde ise kerîm, ber ve ganî isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mcd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mcd" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "mcd" md.; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 30, 82; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Halîl el-Mîs), Beyrut 1415/1995, XXX, 174; *Zeccâc*, *Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 53, 57; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 343^a; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â*' (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dımaşk 1404/1984, s. 82; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, III, 195, 197; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 47, 55; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp.,